

Posmrtni grbovi u arhivskom gradivu valpovačkih vlastelina

Arhivsko gradivo valpovačkih vlastelina u kontekstu heraldičke baštine

Arhivsko gradivo valpovačkih vlastelina zauzima poseban položaj unutar cjelokupnog gradiva u Državnom arhivu u Osijeku (dalje u tekstu DAOS), pa i u odnosu na arhivsko gradivo drugih vlastelinstava s područja istočne Hrvatske. O tome rječito govori citat iz teksta prof. Vilima Matića, dugogodišnjeg djelatnika ove ustanove i višeg arhivista:¹

Na žalost najveći dio vlastelinskih arhiva potpuno je uništen ili nestao.

Poput pravog dragulja sačuvan je fond Valpovačkog vlastelinstva (Obitelj Prandau i grofovi Normann Ehrenfels) u količini od 1125 knjiga, 2119 arhivskih kutija spisa i 40 karata, te fond Vukovarsko vlastelinstvo (Grofova Pfeffershofen, Odwyer, Kuffstein i Eltz) u količini 1811 knjiga, 633 arh. kutije spisa i 160 karata. Upravo ovi fondovi čije sačuvano gradivo obuhvaća razdoblje od početka 18. stoljeća do 1945. godine, najlepše dokumentiraju ustroj, upravu, život i rad vlastelinstva na području istočne Hrvatske.

U fokusu ovoga rada bit će mali segment fonda Valpovačkog vlastelinstva, koji se odnosi na područje heraldike, odnosno obuhvaća dio dokumenata na kojima su prisutni obiteljski grbovi. Heraldika ili grboslovje pomoćna je povjesna znanost koja proučava postanak grbova, pravila njihova sastavljanja i povijest razvoja.² Grb se temeljno sastoji od štitu na kojem su prikazani različiti likovi u određenim bojama te dodatnih neobaveznih elemenata koji okružuju štit, poput kacige s nakitom, plašta, krune, čuvara grba, grbovnog zastora itd. Poznavanje heraldike, kao i sfragistike, veksilologije i genealogije, neophodno je pri istraživanju baštine plemićkih obitelji. U Hrvatskoj su se ovim temama iscrpjive bavili naši ugledni arhivist Ivan pl. Bojničić, Emilij Laszowski i Bartol Zmajić te posebno heraldičar Viktor Anton Duišin. Potkraj 20. i početkom 21. stoljeća i suvremeni istraživači, osobito arhivisti, muzealci i povjesničari, nastavljaju razvijati ovo znanstveno područje.³ Vrijedno je istaknuti i napore Željka Heimera, koji je u svome radu *Sintaksa suvremenog hrvatskog heraldičkog*

blazona grba i veksilološkog opisa zastava dao sustavan pregled suvremene terminologije na hrvatskom govornom području, relevantne za ovo područje.⁴

Grbovi koje susrećemo u promatranom arhivskom gradivu Valpovačkog vlastelinstva rađeni su u razdoblju tzv. mrtve heraldike, kada su napuštena stroga načela njihove izrade i korištenja. To je i razdoblje kada se na području Habsburške Monarhije, odnosno Austro-Ugarske, javlja puno novih plemićkih obitelji, pa se govori o svojevrsoj komercijalizaciji grbova, a kod onih koju su nastali nakon Prvog svjetskog rata načela klasične heraldike potpuno su napuštena. U kontekstu suvremenog pristupa ovoj temi možemo zaključiti da se taj heraldički materijal odnosi na tzv. spomenički (ili moderni) aspekt upotrebe grbova, no to ne umanjuje njegovu vrijednost kao relevantnog dijela naše, a time i europske kulturne baštine, posebno u segmentu povijesti plemićkih obitelji.⁵

Tip grbova koji kombinira likovni prikaz grba (ili barem štita) i tekst vezan uz pokojnika poznat je na njemačkom govornom području kao *Totenwappen*. Doslovnim prijevodom u ovom čemo ih radu nazvati posmrtnim grbovima. Oni se razlikuju od običnih grbova činjenicom da spajaju tekstualnu poruku s vizualnim sadržajem (grbom), odnosno činjenicom da su korišteni kao medij koji prenosi specifičnu poruku, konkretno obavijest o smrti te ujedno informira javnost o društvenom statusu umrle osobe. Današnjom terminologijom možemo govoriti o posteru s grbom. U tekstu će se pri opisivanju ovoga arhivskog gradiva grbovima pristupati prvenstveno kao kulturno-povijesnom materijalu, bez strogog pridržavanja heraldičkih pravila koja se primjenjuju u opisivanju grbova, odnosno principa blazoniranja.

Kao komparativni materijal za opis grbova iz fundusa DAOS-a zanimljivo je ustanoviti i postojanje sličnih predmeta u današnjim zbirkama na području Hrvatske, ali i Europe. Prikupljanje heraldičke i srodne gradi tipično je ne samo za arhivske već i muzejske ustanove. Na primjer, grbovi i slični predmeti sabirani su od početaka djelovanja Narodnoga

muzeja u Zagrebu, sredinom 19. stoljeća, čije su zbirke danas dijelom fundusa Hrvatskog povijesnog muzeja. U toj je ustanovi Zbirka heraldike i sfragistike formirana početkom 1970.-ih godina, a katalog zbirke relevantan je izvor podataka o predmetima tog tipa u našim baštinskim ustanovama.⁶ Detaljnijim pregledom kataložnih jedinica ove zbirke pronađeno je nekoliko primjera grbova tipološki identičnih materijalu u DAOS-u. Iako im u opisu nije navedena namjena, evidentno pripadaju posmrtnim grbovima, izvedeni su vodenim bojama na papiru ili svili, a svi su dimenzija sličnih osjećkom materijalu.⁷ Osim posmrtnih grbova u ostavštini valpovačkih vlastelina, serija takvih grbova, koliko je dosad poznato, sačuvana je u ostavštini rumsko-retfalačke grane grofovskе obitelji Pejačević i danas se nalazi u fundusu Zavičajnog muzeja Ruma (Republika Srbija).⁸ U europskoj muzeološkoj praksi takvi se grbovi sabiru ne samo u kulturno-povijesnim zbirkama kompleksnih ili kulturno-povijesnih muzeja već i u specijaliziranim muzejima, koji su posvećeni temi smrti, umiranja i kulturi pogreba. Na primjer, u Beču je to *Bestattungsmuseum am Wiener Zentralfriedhof*.⁹ U njemu su pronađeni materijali koji izravno korespondiraju s grbovima iz zbirke valpovačkih vlastelina.¹⁰ U Njemačkoj je takva ustanova *Das Museum für Sepulkralkultur*, otvorena 1992. u Kasselju.¹¹

U slučaju dijela arhivskog gradiva Valpovačkog vlastelinstva koje je predmet ovoga rada, radi se o nizu grbova članova obitelji Hilleprand von Prandau i Normann-Ehrenfels, koji su izvedeni oslikavanjem na papiru, odnosno polukartonu. Sve ove, uvjetno rečeno, postere povezuje funkcija, odnosno razlog izrade, pa stoga i formalno-stilska obilježja. Nastajali su sukcesivno, tijekom razdoblja od 90 godina, odnosno od početka 19. do početka 20. stoljeća, a svojim formalnim osobinama pretežno pripadaju stilu historicizma. Iako je izrada grbova uвijek bila podložna određenim pravilima, odmakom od razdoblja tzv. žive heraldike njihovo je oblikovanje postalo slobodnije, odnosno pod većim utjecajem naručitelja ili u skladu s afinitetima osobe koja ga je izradivala. S obzirom na to da se u slučaju posmrtnih grbova primarno radi o likovnom prikazu, za njihovu su se izradu često angažirali ugledni umjetnici pa se kod ovoga materijala može govoriti i o (su)odnosu umjetnosti i heraldike, odnosno ove je grbove potrebno analizirati i u kontekstu povijesti umjetnosti.

U kontekstu ukupne likovne baštine Valpovačkoga vlastelinstva vrijedno je istaknuti da se heraldici u zbirci valpovačkog dvorca poklanjala puna pozornost. Na mnogim portretima izvedeni su, odnosno naknadno doslikavani, grbovi, a obitelj Normann-Ehrenfels angažirala je u te svrhe, vjerojatno početkom 20. stoljeća, uglednoga slikara i heraldičara Ernsta Augusta Krahla (Dresden, 1858. – Beč, 1926.).¹² U Muzeju Valpovštine

⁶ Brajković, V. Nav. djelo, 1995.

⁷ Na primjer, to su grbovi Aleksandra Hrabovskog de Eadama (kat. br. 79), Franciscuse de Klobucharicha (kat. br. 89), Rudolfa baruna Bedekovicha (kat. br. 17), Marie barunice von Stürmer rod. barunice Bedekovich (kat. br. 148).

⁸ Rumski vlastelinstvo obitelji Pejačević : katalog izložbe. Ruma : Zavičajni muzej Ruma, 2016.

⁹ Bestattungsmuseum am Wiener Zentralfriedhof. URL: <http://www.bestattungsmuseum.at/portal2/ep/content> (12. 12. 2017.)

¹⁰ Npr. *Totenwappen für Franz Joseph I.*, Inv. Nr. BF.M-482, Wasserfarben auf Karton, 76 x 56 cm, Wien, 1916.

¹¹ Das Museum für Sepulkralkultur. URL: <http://www.sepulkralmuseum.de> (12. 12. 2017.)

¹² Ernst August Krahel, 2011. URL: https://www.wien.gv.at/wiki/index.php/Ernst_August_Krahel (12. 12. 2017.)

¹³ Najcer Sabljak, J. Umjetničke zbirke vlastelinskih obitelji u Slavoniji i Srijemu. Doktorski rad. Zagreb : Filozofski fakultet, 2012., str. 50.; Najcer Sabljak, J. Valpovačka zbirka Rudolfa i Julije Normann. Izlaganje na 4. kongresu hrvatskih povjesničara umjetnosti u Zagrebu 2016. (tekst u objaviji)

¹⁴ Spasović, V. C. Ostaje stari grb, 2011. URL: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno> (12. 12. 2017.)

¹⁵ Bojničić, Vjera, 2011. URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=8478> (12. 12. 2017.)

¹⁶ Najman, S. Ivan pl. Bojničić. Valpovački godišnjak 1(1996), Valpovo, str. 17–19.; Matijević, Z. Dr. Ivan Bojničić (1858. – 1925.) : u prigodi 150. obljetnice rođenja. Arhivski vjesnik 51(2008), Zagreb, str. 569–584.

¹⁷ Maruševski, O. Bojničić, Vjera, 1989. URL: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2301> (12. 12. 2017.)

¹⁸ Ovaj je materijal za potrebe izložbe 2017. godine pripremljen u knjigovješko-restauratorskoj radionici u DAOS-u. Izvedeno je suho čišćenje, uklonjeni su oštećeni kaširani dijelovi te ponovo učvršćena odnosno podlijepljena podloga na nekim posterima. Znatnijih zahvata na materijalu nije bilo jer je oslik u relativno dobrom stanju. Zahvaljujem na informacijama g. Ivanu Đeški, djelatniku ove radionice.

sačuvana je mapa njegovih akvareliiranih crteža grbova, koja se odnosi ne samo na obitelji Hilleprand von Prandau, odnosno Normann-Ehrenfels, već i na s njima srođene obitelji (Lattermann, Pejačević). Pojedini grbovi izvedeni su u toj mapi u više inačica (samo štit, štit s kacigom i ukrasom, štit s čuvarima grba i grbovnim zastorom, barunska verzija grba, grofovská verzija grba i sl.).¹³ Zanimljivo je istaknuti da je Krahel 1882. godine izveo i grb Kraljevine Srbije.¹⁴

U Hrvatskoj se na području oslikavanja grbova posebno istaknula Vjera pl. Bojničić (Zagreb, 1883. – Zagreb, 1963.), naša najznačajnija heraldička slikarica prve polovice 20. stoljeća.¹⁵ U kontekstu ovoga rada važno je spomenuti da je njezin otac, arhivist i heraldičar Ivan pl. Bojničić, rođen 1858. godine u Valpovu, od oca Ferdinanda pl. Bojničića, *velikoga sudca* Virovitičke županije, i majke Clementine rod. Baumholzer. Pučku školu i niže razrede gimnazije pohađao je u Osijeku.¹⁶ U razdoblju od 1936. do 1943. godine Vjera je radila u Državnom arhivu u Zagrebu kao knjižničarka i voditeljica grafičke zbirke, a istaknula se u izradi grbova te kao umjetnica ekslibrisa.¹⁷

Posmrtni grbovi iz baštine valpovačkih vlastelina – pregled i opis

U zbirci posmrtnih grbova iz baštine valpovačkih vlastelina u DAOS-u sačuvan je ukupno 31 poster s oslikanim grbovima i natpisima, oblika uspravno formatiranog pravokutnika (osim jedne serije nepravilnog formata postera). Izrađeni su za šest pokojnika iz obitelji Hilleprand von Prandau te za jednu pokojnicu iz obitelji Normann-Ehrenfels. Nastajali su u vremenskom rasponu od 1816. do 1927. godine. U zbirci su i tri postera s grbom obitelji Normann-Ehrenfels, no bez pratećega teksta pa ih možemo smatrati nedovršenim posmrtnim grbovima (kat. br. 25, DAOS). Danas je teško precizno ustanoviti točnu tehniku oslikavanja, no uvidom u materijal i s obzirom na komparativne primjere u drugim zbirkama, prepostavljamo da su posteri oslikani kombiniranim tehnikom tuša i akvarela na papiru koji gramaturom odgovara polukartonu, a neki su posteri bili kaširani.¹⁸

Pregled posmrtnih grbova po datumu smrti pokojnika:

1. Josip Ignjat Žigmund barun Hilleprand von Prandau (Beč, 1749. – Valpovo, 1816.)

serija od tri posmrtna grba (kat. br. 14 i 15, DAOS)

U sredini postera je grb obitelji Hilleprand von Prandau prikazan kao složeni štit ovalnoga oblika. Štit je u osnovi kvadriran, a u sredini ima tzv. srce štitu na kojem su crni dvoglavi orao i kruna s križem i padajućim vrpčama. Iznad toga polja zlatna kruna. Dijagonalno gore lijevo i dolje

desno u plavim poljima cijela figura viteza u oklopu s kacigom i spuštenim vizirom, s jednim mačem u koricama i drugim mačem podignutim u desnici. U druga dva dijagonalno postavljena polja ukoso položeno zlatno deblo drveta odrezanih grana. U zvonastom polju u podnožju štita stiliziran prikaz dva životinjska roga. Štit je smješten u kartušu koja podsjeća na kameni grb, u donjem dijelu ima volutice i profiliranu konzolu zaobljenoga dna, a u gornjem dva istaknuta vrha zavijena u formi rotulusa, s kojih oko kartuše pada lanći ukrašen cvjetnim glavicama u formi zvončića. Na vrhu kartuše zlatna je kruna s pet plavih kuglica. Uz rub kartuše izvučena je crna vrpca, a crnom je vijugavom linijom obrubljen i prikaz cijelog grba, što pojačava dojam trodimenzionalnosti. U kutovima zamišljenoga pravokutnika oko grba upisana je po jedna brojka iz godine smrti pokojnika: 1816.

Evidentno je da su grbove u ovoj seriji oslikavali različiti autori jer jedan (kat. br. 14, DAOS) ima naglašeni crtački rukopis, vrlo preciznih i relativno tankih obrisnih linija, a druga dva (kat. br. 15, DAOS) oslikao je autor koji ima tipično slikarski pristup temi, naglašeniji kolorit te nešto modificirane detalje oslika u odnosu prema prvom autoru. Iznad grbova je natpis izведен crnom bojom, na latinskom jeziku:
ILLUSTRISSIMUS DOMINUS / JOSEPHUS IGNATIUS LIBER BARO / HILLEBRAND A PRANDAU S. C. ET R. A. MATTIS / INFERIORIS AUSTRIAEC REGIMINIS CONSILIARIUS, ARCIS ET DOMINII VALPO / HAEREDITARIUS TERRESTRIS DOMINUS, ET J. COMITATUS VERÖCZENSI E PRIMARIIS TABULAE JUDICIARIAE ASSESSOR / NATUS DIE 31 JULII ANNO 1749. OBIIT DIE 13 OCTOBRS ANNO AETATIS SUAE 68.¹⁹

Prvi redak teksta izведен je najvećim fontom, a zatim se on u svakome retku smanjuje, da bi posljednja dva veličinom fonta bila otprilike četvrtinu visine slova prvoga retka. Na prvi pogled natpis izgleda kao da je tiskan, no nakon detaljne analize skloniji smo ustvrditi da je riječ o kaligraskom (rukopisnom) natpisu.

serija od tri posmrtna grba (kat. br. 13, DAOS)
Ovu je seriju oslikao isti autor. U sredini postera je grb obitelji Hillebrand von Prandau prikazan kao štit njemačkoga tipa, sadržajem gotovo identičan već opisanom štitu iz prethodne serije. No vitezovi su prikazani dopojasno, a drugačije su i boje likova i polja. Štit je smješten u kartušu koja u vrhu ima bujne, stilizirane listove postavljene u sročkoj formi, dok se u donjem dijelu štita listovi dijele na dio koji poput volutice prati tijelo štita i segment sličan trolistu koji se širi od štita. Listovi u dijelu sročlike forme na vanjskom rubu nose po šest kuglica. Na vrhu je kartuše kruna sa sedam izduženih šiljaka i kuglicama na vrhovima, a obruč krune ukrašava niz dragog kamenja, bijele i crvene boje. Rubovi štita, listovi kartuše i kruna zlatne su boje, a ispuna crvene boje. Zlatnom je bojom (danasa imamo svjetlosmeđi ton) ispisani i tekst, identičan onome s prve serije posmrtnih grbova. No veličina slova u ovoj seriji toliko ne varira, a najveća su slova u retku koji donosi vlastelinovo ime i prezime. Natpis počinje iznad grba, a zadnja dva retka (s podacima o rođenju i smrti) izvedeni su ispod njega. Na klesanom nadgrobnom spomeniku baruna Josipa Ignjata u valpovačkoj župnoj crkvi uklesan je identičan natpis. Njegovi su posmrtni ostaci preneseni u kriptu kapele sv. Roka u Valpovu 1860., gdje mu je na

19 U prijevodu: Presvjetli gospodin Josip Ignjat plemeniti barun Hillebrand od Prandaua, savjetnik carskog i kraljevskog apostolskog veličanstva Donje Austrije. Zemaljski gospodar i nasljednik grada i vlastelinstva Valpovo, pravni predsjednik službenog stola časne Virovitičke županije. Roden 31. srpnja 1749. Umro 13. listopada (1816.) u 68. godini života.

nadgrobnoj ploči izведен isti tekst.

2. Ana Marija baronica Hilleprand von Prandau rođ. grofica Pejačević (Osijek, 1776. – Pečuh, 1863.)

serija od tri posmrtna grba (kat. br. 16, DAOS)
Veličina posmrtnih grbova i način prikaza štita i grba obitelji Hilleprand von Prandau identični su seriji posmrtnih grbova baruna Josipa Ignjata većih dimenzija, a vrlo je sličan i tip slova te način raspoređivanja natpisa. No neki detalji u slikarskom rukopisu ukazuju da ih vjerojatno nije radio isti autor.

serija od dva posmrtna grba (kat. br. 17, DAOS)
Na ova dva posmrtna grba umjesto štita obitelji Hilleprand von Prandau oslikan je štit obitelji Pejačević, također njemačkog tipa. U sredini je plavi stup na kojem je crni orao raširenih krila koji u kandžama nosi mač i tzv. kraljevsku jabuku. Od štita okrenuti stoje lavovi zlatne boje, koji u šapama nose sablje. Oko štita je grbovni zastor, kao crvena draperija raširena iza štita i ovijena oko njegovih gornjih vrhova. Iznutra je podstavljen bijelim hermelinom, a na rubovima ima zlatne resice. Iznad štita je zlatna kruna s jedanaest šiljaka koji na vrhu imaju kuglice. Na obruču krune je drago kamenje crvene, bijele i plave boje. Iznad krune je tzv. ukras štita s kacigama i krunama na kojima su postavljeni lav sa sabljom, orao raširenih krila s mačem i tzv. kraljevskom jabukom te kula s krunom na vrhu.

Natpis je u obje serije posmrtnih grbova isti, na latinskom jeziku:
Illustrissima Domina / Anna Maria Vidua Lib. Baron. Hilleprand a Prandau, / NATA COMITISSA PEJACSEVICH DE VERÖCZE. / vitam ingressa mortalem 24. Febr. 1776, / immortalem 27. Febr. 1863.

No iako je tekst istovjetan, razlike u rukopisu ukazuju da su serije posmrtnih grbova barunice Ane Marije radila dva autora, a relativno naivan prikaz životinjskih likova na seriji s grbom obitelji Pejačević upućuje na ruku slikara nešto skromnijih mogućnosti. Barunica je umrla u svojoj gradskoj palači u Pečuhu, a posmrtni su ostaci prenešeni i sahranjeni u Valpovu. Na njezinoj nadgrobnoj ploči u kripti kapele sv. Roka nalazi se tekst identičan natpisu na njezinim posmrtnim grbovima.

3. Karl Ludwig barun Hilleprand von Prandau (Osijek, 1792. – Beč, 1865.)

serija od četiri posmrtna grba (kat. br. 18, DAOS)
Posmrtni grbovi oblikovani su identično onima iz serije za njegova oca Josipa Ignjata (većih dimenzija), vrlo je sličan i oblik slova, a raspored teksta istovjetan je. Stoga se može pretpostaviti da se radi o istom autoru, odnosno bliskom vremenu izrade ovih serija posmrtnih grbova. Natpis je na latinskom jeziku:
Illustrissimus Dominus / Carlous Petrus Sigismundus Lib. Baro Hilleprand a / Prandau, / J. J. DOMINIORUM WALPO et. D. MIHOLJAC HAEREDITARIUS, / Anno 1792 natus / 1865 die 11ma Aprilis avocatus.

4. Adela baronica Hilleprand von Prandau rođ. Cseh de Sent Kátolna (Vukovar, 1802. – Valpovo, 1869.)

serija od četiri posmrtna grba (kat. br. 19, DAOS)
Sličnost slikarskog rukopisa i tipa slova ukazuje na ruku istoga autora koji je četiri godine ranije izveo Karlove posmrtnye grbove. Uz donji desni rub štita pronađena je i signatura: (nečitko) Hochrein I. Pécesset. Pretpostavljamo da je riječ o mađarskom slikaru, litografu i minijaturistu iz Pečuha, Józsefu Hochreinu (Pečuh, 1820. – Pečuh, 1905.).²⁰

Natpis je na latinskom jeziku i glasi:
Illustrissima Domina / Adelhaides Lib. Baronissa Hilleprand a / Prandau / nata Nobilis Cseh de Szt: Kátolna, / Anno 1802 nata / die 29a Augusti 1869 avocata.

5. Flora baronica von Radivojevich rođ. baronica Hilleprand von Prandau (1804. – 1878.)

posmrtni grb (kat. br. 20, DAOS)
Na posteru je izведен združeni grb barunice Flore (lijevo) i njezina drugog supruga, Antuna baruna Radivojevicha (desno). U njemačkom govornom području takvi su grbovi poznati pod terminom Allianzwappen, odnosno užim terminom Heiratswappen ili Ehewappen. Štitovi su u formi ovala, obrubljeni kuglicama i blago ukošeni, tako da se međusobno dotiču. Štit grba obitelji Hilleprand von Prandau sličan je ostalima u zbirci posmrtnih grbova, no ima neke posebne detalje (ljudske ruke koje izlaze iz stiliziranog rogova, plamenovi koji izlaze iz debla). Grb obitelji Radivojevich također je složen (kvadriran). U prvom i trećem kvadratu iz šahovskog (zeleno-bijelog) polja raste lik zlatnoga lava (na plavoj pozadini) koji u jednoj šapi drži križ, a u drugoj ljudsку glavu za perčin. U druga dva kvadrata prikaz je pelikana (na crvenoj pozadini) raširenih krila, koji u gnijezdu hrani mladunce. Štitovi su uokvireni kartušom stiliziranog vegetabilnog tipa, zlatne boje, razvedene vanjske linije, na čijem se vrhu nalazi zlatna kruna sa sedam šiljaka koji završavaju kuglicom srebrne boje, dok je obruč krune vrpca s dragim kamenjem. Tekstualni je dio izведен u dva reda. Uz gornji rub posteru natpis je u crnoj boji koji se sastoji od inicijala, odnosno početnih slova imena, prezimena i titule te djevojačkog prezimena i titule pokojnice na njemačkom jeziku (Flora Freiin von Radivojevich geborene Freiin Hilleprand von Prandau):

F. F. v. R. g. F. H. v. P.
Ispod grbova ispisana je godina njezine smrti u crnoj boji: 1878. Uz rub posteru teče crna vrpca čija unutrašnja linija opisuje oval.

serija od tri posmrtna grba (kat. br. 21, DAOS)
Drugi autor izveo je seriju posteru rezanih tako da imaju oblik štita njemačkog tipa, a uz rub tanku crnu vrpco. Na njima su u sredini slikani štitovi barunice Flore i njezina supruga, gotovo su identični prethodno opisanima, no nalaze se u nešto bogatije stiliziranoj zlatnoj kartuši s nizom ukasa u formi rotulusa. Nad kartušom je zlatna kruna s nešto višim šiljcima i kuglicama srebrne boje. Iznad krune je natpis na njemačkom jeziku, koji ponavlja natpis na prethodno opisanom posteru, no u punoj frazi:

20 Hochrein József. URL:<http://www.biralat.hu/index> (12. 12. 2017).

21 Lučevnjak, S. Grbovi obitelji Pejačević – tragovi postojanja. Naučni zbornik 7(2002), Našice, str. 183–207.; Lučevnjak, S. Prilog poznavanju odnosa skulpture, arhitekture i perivojne arhitekture na primjerima slavonskih dvoraca.

FLORA FREIIN VON RADIVOJEVIĆ / GEBORENE FREIIN HILLEPRANDT. v. PRANDAU.

Na ovome posmrtnom grbu nema označene godine smrti.

6. Alvina grofica Pejačević rođ. baronica Hilleprand von Prandau (Vukovar, 1830. – Aussee, 1882.)

posmrtni grb (kat. br. 22, DAOS)
U sredini postera združeni je grb obitelji Hilleprand von Prandau (desno) i Pejačević (lijevo). Štitovi su tzv. španjolskog tipa (oblo dno) i blago nakošeni, dotiču se vrhovima. Štit obitelji Hilleprand von Prandau najviše nalikuje na prikaz s posmrtnog grba Alvinine tete, Flore barunice Radivojevich. Na plavome polju štita obitelji Pejačević u sredini je mramorni stup na kojem je crni orao raširenih krila, u kljunu nosi nadbiskupijski križ, a u pandžama mač i tzv. kraljevsku jabuku. Od stupa okrenuti stoje na zelenoj podlozi dva zlatna lava u uspravnom položaju i u šapama nose sablje. Uz rub štita teče crna vrpca s nizom zlatnih rombova. Grbovni zastor plave boje podstavljen je bijelim hermelinom, uz rub su zlatne resice. Nad zastorom je zlatna kruna s devet šiljaka koji nose srebrne kuglice. Obruč krune ukrašen je dragim kamenjem plave i crvene boje. Oslik je izveo dosta vješt umjetnik, što je posebno uočljivo u detaljima likova viteza, lavova i orla. Takav tip grba uobičajeno je koristio Alvinin suprug, Pavao grof Pejačević, član rumsko-retfalačke grane ove obitelji.²¹

Natpis je izведен zlatnom bojom, na njemačkom jeziku, i teče u dva retka iznad te trećem ispod grba:

ALVINE GRÄFIN PEJÁCEVICH DE VERÖCZE / geborene Freiin Hilleprand v. Prandau. / Geboren am 12. Februar 1830. Gestorben am 26. Juli 1882.

serija od tri posmrtna grba (kat. br. 23, DAOS)
U sredini postera združeni grb obitelji Hilleprand von Prandau (desno) i Pejačević (lijevo), nešto promijenjenih boja i likova u odnosu na prethodno opisane. Štitovi su u formi ovala obrubljenih zlatnom bojom i preklapaju se na sredini. Grbovni zastor crvene boje podstavljen je bijelim hermelinom, a uz rub ima zlatne resice. Nad zastorom je niska zlatna kruna s devet kuglica. Nad krunom je tzv. ukras grba, odnosno tri kacige s vizirima na kojima su zlatne krune i detalji iz grbova obitelji Pejačević (lav sa sabljom, orao raširenih krila s mačem i tzv. kraljevskom jabukom te kula s krunom na vrhu). Tekst je istovjetan onome na prethodno opisanom posmrtnom grbu, no izveden je crnom bojom, a sve su riječi ispisane velikim slovima (kapitalom). Autor ove serije bio je znatno skromnijih slikarskih mogućnosti, što je evidentno u oblikovanju likova na štitovima, pa i natpisu.

7. Ana grofica Csáky rođ. grofica Normann-Ehrenfels (Bizovac, 1854. – Szepesgörgő, 1927.)

serija od četiri posmrtna grba (kat. br. 24, DAOS)

U sredini je postera združeni grb obitelji Normann-Ehrenfels (desno) i Csáky (lijevo), u formi štitova njemačkog tipa koji su blago ukošeni i preklapaju se u gornjem dijelu. Štit obitelji Normann-Ehrenfels složen je,

gore lijevo polje s crnim orlom raširenh krila, lijevo dolje plavo polje s tri crvena romba. Na desnoj strani štita na plavome polju tri ukošene grede (središnja zlatna, susjedne crvene). Na štitu obitelji Csaky njemačkog tipa u plavome je polju odrezana glava Tatara, nad njom zlatna kruna s devet šiljaka, pa zlatna turnirska kaciga s vizirom i krunom na vrhu, iz koje izlazi nakit kacige u formi bujnih stiliziranih listova zlatne, crvene i srebrne boje. Na vrhu je štita ruka koja drži sablju. Nad združenim grbom zlatna je kruna s devet šiljaka na kojima su kuglice srebrne boje, a na obruču krune drago kamenje crvene i plave boje. Natpis je izведен crnom bojom, na njemačkom jeziku:

Anna / Excell. Gräfin Csaky von Körösszegh u. Adorján / geborene Gräfin von Normann-Ehrenfels / Geboren am 29. Mai 1854 / Gestorben am 31. Jänner 1927.

Prva tri retka nalaze se iznad grba, a posljednja dva ispod njega.

Posmrtni grbovi – izrada, upotreba i značenje

Posmrtni grbovi dio su bogate europske tradicije vezane uz fenomen smrti i pogrebnih običaja, posebice razvijanih u novovjekovnom razdoblju.²² Smatra se da svoje povijesne korijene imaju još u vremenu kasnoga srednjega vijeka (15. stoljeće).²³ U to je doba prestalo korištenje štitova i kaciga u bitkama pa su ti predmeti počeli služiti kao dekoracija na viteškim turnirima, a ujedno su postali i glavni elementi grbova plemićkih obitelji ili pojedinaca. Grbovi su postali važan dio ceremonija poput vjenčanja ili pogreba, gdje ih se uobičajilo izlagati. Za sve je plemićke obitelji na području današnje sjeverne Hrvatske najvažniji primjer bio onaj vladarske kuće, odnosno članova obitelji Habsburg, kod kojih su običaji vezani uz umiranje i pogrebe imali, poput cijelog života na dvoru, iznimno čvrsta pravila.²⁴

U temelju svih tih običaja nauk je Katoličke Crkve, koja uči da je kršćanski pogreb liturgijsko slavlje kojim se izražava zajedništvo s pokojnikom, a ujedno navješta vjera u vječni život. Sprovodna liturgija uključuje pokojnikovu kuću, crkvu i groblje, a posebno je važna sveta misa zadušnica (rekвијem), koja se uobičajeno slavlja u prisutnosti lijesa s pokojnikovim tijelom u crkvi, prije samog pokopa. Uz najuglednije predstavnike obitelji Habsburg (pa i ostalog europskog plemstva i crkvene velikodostojnike) vezana je pojava podizanja posebne strukture za lijes pokojnika, koja se naziva *castrum doloris*.²⁵ U njezinu je središtu katafalk s lijesom, iznad kojega je često bio podignut baldahin, a oko njega nalazila se bogata dekoracija od cvijeća, draperije od crne tkanine, svijeća, grbova, zastava, ispisanih epitafa, pa čak i skulptura. Ovakav se običaj razvijao osobito tijekom baroknoga perioda i u njemu je korištenje grbova bilo posebno važno. Oni su bili izrađivani u formi štitova, odnosno oslikani na drvetu, metalu, koži i bogato bojeni. Takvi su ukrasi često i dugo nakon pogreba ostajali u tom prostoru, kao *memento mori*. Za njih se na njemačkom govornom području koristi izraz *Totenschild* (na hrvatskom *posmrtni štit*). Postupno se razvio i složeniji heraldički prikaz, odnosno uz štit su se na pergameni, papiru ili svili oslikavali i ostali elementi grba, a na takav se materijal mogao dodati i duži tekst.

22 Macht und Memoria : Begräbniskultur europäischer Oberschichten in der Frühen Neuzeit. Hengerer, M. (Hg.). Köln : Böhlau Verlag, 2005.

23 Tompos, L. Totenwappen im Museum für Kunstgewerbe. Ars Decorativa 6(1979), Budapest, str. 145–156.

24 Schmöckel, S. Der letzte Akt – Feierlich zu Grabe getragen, 2011. URL: <http://www.habsburger.net/de/kapitel/der-letzte-akt-feierlich-zu-grabe-getragen> (12. 12. 2017.)

25 Castrum doloris, 2017. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Castrum_doloris (12. 12. 2017.)

26 Totenwappen, 2014. URL: <https://www.wien.gv.at/wiki/index.php?title=Totenwappen> (12. 12. 2017.)